

Interkulturní kompetence ve výuce cizího jazyka *Hana Kyloušková, Pedagogická fakulta MU, Brno*

Úvodem

V souvislosti s utvářením mnohojazyčné a multikulturní Evropy se ve výchově a vzdělávání stále více klade důraz na učení o mezikulturních vztazích. O tom svědčí i fakt, že multikulturní výchova je průřezovým tématem Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Uvědomění si multikulturality a interkulturality¹ je nezbytné, neboť přítomnost různých národů, etnik, jazyků a kultur v jedné společnosti může vyvolat dříve nebo později nárůst nedůvěry, nepřátelství a intolerance. Pozorováním a přímými či nepřímými kontakty s různými kulturami si totiž o druhých vytváříme určité představy, jež však nemusejí souhlasit s těmi, které o sobě mají jednotlivé kultury. A tak dochází k negativním reakcím na tyto kultury způsobeným nevědomostí a neznalostí. Předsudky, stereotypy či etnocentrismus jsou důsledkem našeho pocitu nejistoty a minimalizovat je je úkolem multikulturní a interkulturní výchovy, která by měla vést k pochopení shodných a rozdílných rysů mezi světem, ve kterém žijeme, a světem těch druhých, tedy k respektování různých kultur, k toleranci a vzájemnému porozumění.

Kulturní a interkulturní výchova má tedy své místo i ve výuce jazyků, neboť proniknout do kultury a myšlení jiného národa prostřednictvím jazyka, znamená překročit pomyslné hranice a usnadnit komunikaci mezi lidmi a jejich kulturami.

Kulturní a interkulturní výchova v jazykové třídě

V jazykové třídě jsou žáci stále vystaveni situaci interkulturálního prolínání, protože komunikativní kompetence, která je cílem výuky, neznámá jen umět v cizím jazyce komunikovat, ale také uzpůsobit své verbální a neverbální chování systému kulturních hodnot daného národa.² Nezanedbatelnou složkou komunikativní kompetence je tedy kulturní kompetence, která srovnáváním mezi kulturou mateřského a cílového jazyka nabývá charakteru interkulturní kompetence. Je třeba si dále uvědomit, že jazykové a kulturní kompetence každého jazyka se navzájem ovlivňují a přispívají k upevňování interkulturní způsobilosti a s ní souvisejících dovedností a praktických znalostí. Umožňují také všestranný rozvoj osobnosti žáků, posilují jejich schopnosti pro další učení se jazyků a nezaujatý přístup k novým kulturním zkušenostem.³

Podle *Společného evropského referenčního rámce pro jazyky* by interkulturní dovednosti a praktické znalosti žáků učících se cizí jazyk měly zahrnovat především:

- schopnost dát do vzájemné souvislosti výchozí a cílovou kulturu;
- vnímavost ke kultuře a schopnost identifikovat a užívat různé strategie, které jsou

---

¹ Multikulturalismus je vytvoření přátelského prostředí a vzájemného respektu pro soužití lidí různých etnik a národností. Vychází z předpokladu, že všechny kultury mají vzájemně srovnatelnou hodnotu a jsou si rovny a že soužití nositelů různých kultur vede k vzájemnému plodnému obohacení. Interkulturalismus je názor, že lidé se navzájem obohacují, když poznávají z vlastní zkušenosti jiné kultury. Různí lidé by měli být schopni žít společně s lidmi jiných kultur. Interkulturalismus směřuje k přijímání a respektování rozdílů. Lidé, kteří zastávají interkulturalismus, věří, že se mohou učit a mít užitek z poznávání jiných kultur. Srov. Průcha, J., s. 82 a Šišková, T., s. 198.

² Interkulturní rozdíly v komunikaci jsou dány mnoha faktory. Především samotnou lingvistickou rozrůzněností lidstva, tedy tím, že jednotlivé národy a etnika používají odlišné jazyky. Rozdíly jsou dány též rituály a konvencemi spjatými s užíváním těchto jazyků v sociálním styku; konotacemi, tj. doprovodnými významy komunikovanými prostřednictvím jednotlivých jazyků. Srov. Průcha, J., s. 177.

³ Srov. *Společný evropský referenční rámec pro jazyky*, s. 45.

- zapotřebí ke kontaktu s představiteli jiných kultur;
- schopnost plnit roli kulturního zprostředkovatele mezi svou vlastní a cizí kulturou a schopnost efektivně řešit nedorozumění interkulturního charakteru a konfliktní situace;
- schopnost vypořádat se se stereotypními vztahy.⁴

Příklady různých cvičení

Aby si žáci osvojili interkulturní kompetenci, musejí být tedy během výuky cizího jazyka neustále vědomě konfrontováni s jeho kulturou. To znamená, že se nelze omezit pouze na konstatování „my to děláme tak a oni tak“, ale každý problém spojený s kulturními rozdíly by měl být vysvětlen a pochopen. Při práci na tématech týkajících se jazyka (písmo, rod podstatných jmen, větná konstrukce, způsob komunikace, gestikulace, zvukomalba apod.), kulturního dění (svátky, hudba, umění, řemesla, zvyky, móda, hry apod.), každodenního života (doprava, kalendář, oblečení, pozdravy, zdraví, volný čas apod.), stravovacích návyků (tradiční jídla, zakázaná jídla), sociálního uspořádání (rodina, postavení členů rodiny), politického uspořádání (republika, království apod.) a náboženství (církve, pověry, rituály apod.) si žáci uvědomí pluralitu, tedy relativitu různých úhlů pohledu na danou problematiku, budou schopni přijmout shody a rozdíly, které charakterizují každou společnost, a budou dobře připraveni ke kulturním výměnám.

Pro ilustraci interkulturního přístupu v jazykové třídě uvádíme několik aktivit, které sledují více cílů. Prvním cílem je rozvoj komunikativní kompetence žáků v plánu jazykovém, tj. hledání shod a rozdílů mezi různými jazyky, a v plánu interkulturním, tj. uvědomění si stereotypního vnímání cizí reality a hledání shodných a rozdílných rysů mezi různými kulturami. Druhým cílem je upevnění interakce a kooperace mezi žáky aktivitami, které vyžadují práci ve dvojicích nebo ve skupinách. Po každé aktivitě následuje krátká diskuse, jejímž cílem je uvědomit si, že to, co je normální u nás, nemusí být u druhých a naopak.

Prvními aktivitami v jazykové třídě bývají zpravidla hry, které česky nazýváme *ledolamky*, anglicky *icebreakers*, francouzsky *jeux pour briser la glace* apod. Jedná se o krátké zábavné hry, jejichž cílem je, aby se vytvořila příznivá atmosféra uvnitř skupiny nebo třídy, případně, aby se účastníci seznámili, byli připraveni ke spolupráci a ztratili komunikační zábrany. Vhodným příkladem může být hra nazvaná „Jak se ve světě zdraví“. Jejím cílem je ukázat a zároveň překonat stereotypní vnímání, které si vytváříme o způsobu zdravení u různých národů. Žáci si náhodně vytáhnou lístek, na kterém je popsán určitý druh pozdravu. Jejich úkolem je postupně pozdravit všechny své spolužáky uvedeným způsobem. Jakmile se všichni vystřídají, následuje krátká diskuse zaměřená především na pocity a reakce, které uvedené pozdravy u účastníků vyvolaly. Zeptáme se např. žáků, zda vědí, kde se daným způsobem zdraví a do jaké míry jsou tyto pozdravy stereotypní. Dále se v diskusi zaměříme na pocity, které žáci při zdravení prožívali a na to, zda se někde setkali s pozdravem, který přijali spíše negativně, protože nebyli seznámeni se společenským kódem dané země. Pozdravy, které jsme do hry vybrali, reprezentují v naší kultuře určitá klišé, jež si všeobecně vytváříme o různých národech a etnicích. Např.:

- Pozdravte spolužáka tak, že ho lehce obejmete a několikrát políbíte střídavě na obě tváře (Francouzi, Belgičané, Holanďané, Španělé, Portugalci - liší se jen počet políbení).
- Pozdravte spolužáka tak, že spojíte ruce jako k modlitbě a ukloníte se (Indové, Japonci).
- Pozdravte spolužáka tak, že si navzájem budete třít nosy (Eskymáci).
- Pozdravte spolužáka tak, že ho pevně a vřele sevřete v náručí (Rusové, Palestinci).
- Pozdravte spolužáka tak, že mu pevně stisknete pravici (Němci).

---

⁴ Tamtéž, s. 106-107.

- Pozdravte spolužáka tak, že mu téměř nezatelně stisknete ruku (Angličané).

Cílem jazykových cvičení je vedle rozvoje jazykové kompetence žáků také posilování kompetence interkulturní. Při konfrontaci s realitou jiného jazyka a kultury žáci zjistí, že to, co dosud pokládali za jediné přirozené a univerzální, není vždy samozřejmé. Mateřský jazyk a kultura totiž způsobují negativní interference (jazykové i kulturní), kterých se žáci nesnadno zbavují. Příkladem je problematika odlišného rodu u podstatných jmen v různých jazycích, která je žáky často těžce přijímána. Cvičením zaměřeným na porovnávání podstatných jmen stejného významu dvou nebo více jazyků se žáci hravou formou naučí novou slovní zásobu a přitom si uvědomí, že rod podstatných jmen nemusí být ve všech jazycích stejný. Za příklad poslouží třeba seznam slov ve francouzském a německém jazyce ve srovnání s češtinou:

RŮZNÝ ROD		STEJNÝ ROD		PŘIROZENÝ ROD	
la table	stůl	le cahier	sešit	l'homme	muž
le chat	kočka	l'arbre	strom	la femme	žena
der Stuhl	židle	die Blume	květina	der Vater	otec
das Buch	kniha	der Honig	med	die Mutter	matka

Další aktivity, které posilují zároveň jazykovou a interkulturní kompetenci žáků, jsou cvičení zaměřená na ustálené výrazy, tzv. idiomy. Jako příklad uvádíme různé anglické, francouzské, německé a české idiomatické výrazy, jejichž porovnáváním (např. pomocí slovníků) si žáci uvědomí rozdílné vnímání stejné reality v různých jazycích:

	ANGLICKY	FRANCOUZSKY	NĚMECKY	ČESKY
1	to be like cat and dog	s'entendre comme chien et chat	sich vertragen wie Hund und Katze	být na sebe jako pes a kočka
2	to put your head in the lions's den	se jeter dans la gueule du loup	sich in die Höhle des Löwen begeben	vrhat se do jámy lvové
3	to push up daisies	manger les pissenlits par la racine	sich die Radieschen von unten ansehen	být pod drnem, být pod kytíčkami
4	it's raining cats and dogs	ils tombent des cordes	es gießt wie aus Kannen	prší jako z konve
5	to twist somebody round your little finger	mener quelqu'un par le bout du nez	jemanden um den kleinen Finger wickeln	orat s někým, otočit si někoho kolem prstu

Srovnáváním uvedených idiomů žáci zjistí, že nejméně ve dvou jazycích si obsahově odpovídají. Výjimku zde tvoří výraz č. 3, kdy se v každém jazyce používá jiné přirovnání. Naopak u prvního výrazu jsou shodně použity kočka a pes ve všech jazycích. I tento malý příklad může přispět k posílení interkulturního vnímání žáků. Mimo jiné si například uvědomí, jak je němčina kulturně i jazykově blízká češtině.

Závěrem

Cílem výchovy a vzdělávání v interkulturním aspektu je formování jedince, který si uvědomuje relativitu svých hodnot, je schopen nezávislého rozhodování a dovede si utvořit vlastní, odlišné názory. Cílem jazykové výuky je dosažení komunikativní kompetence, jejíž součástí je i interkulturní způsobilost. V tomto kontextu je třeba, aby jazyková výuka vedle čistě utilitárního cíle směřovala k uvědomění si a pochopení vztahu mezi výchozím světem